

ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ตามหลักอิทธิบาท 4 กับการศึกษายุคปัจจุบัน* VISIONARY LEADERSHIP BASED ON THE FOUR IDDHIPADAS AND MODERN EDUCATION

สุติเดช สุวรรณลา Sutidate Suwanla

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author E-mail: sutidate@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เน้นย้ำความสำคัญของภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคปัจจุบันที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงและความท้าทายอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนในการนำพาองค์กรให้ก้าวผ่านอุปสรรคและบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ เหตุฉะนั้น ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จควรมีคุณสมบัติสำคัญ คือ การสร้างวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง โดยผสมผสานหลักอิทธิบาท 4 เข้ากับการทำงาน ได้แก่ ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความขยันหมั่นเพียร) จิตตะ (ความตั้งใจ) และวิมังสา (การไตร่ตรอง) ซึ่งภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ที่ผสมผสานหลักอิทธิบาท 4 เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาการศึกษาในยุคปัจจุบัน ผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์จะสามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมและนำพาองค์กรให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้บริหารยังต้องเป็นแบบอย่างที่ดี มีความคิดสร้างสรรค์ และทำงานเป็นทีม เพื่อสร้างแรงบันดาลใจและพัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพสูงสุด ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ที่ผสมผสานหลักอิทธิบาท 4 เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาการศึกษาในยุคปัจจุบัน ผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์จะสามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมและนำพาองค์กรให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทความชี้ให้เห็นว่า ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ที่สอดคล้องกับหลักอิทธิบาท 4 จะช่วยให้ผู้บริหารสามารถนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 และสามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์, ผู้บริหารสถานศึกษา, หลักอิทธิบาท

Abstract

This article emphasized on the importance of visionary leadership for educational administrators in the current era, which was constantly facing changes and challenges. Executives needed to have a clear vision to lead the organization through obstacles and achieve its goals. Therefore, successful executives should have important qualities, namely, creating a clear and practical vision by integrating the four principles of influence into their work, namely, Chanda (contentment), Viriya (diligence), Citta (intention), and Vimamsā (contemplation). Visionary leadership that integrates the four principles of Iddhipāda was an important tool in developing education in the current era. Executives with vision could create innovations and lead the organization to achieve its goals effectively.

Executives must also be good role models, be creative, and working as a team to inspire and develop personnel to their highest potential. Visionary leadership that integrated the four principles of Iddhipāda was an important tool in developing education in the current era. Executives with vision could create innovations and lead the organization to achieve its goals effectively.

The article suggested that visionary leadership that was consistent with the four principles of influence would help executives in leading the organization to sustainable success, focusing on developing learners to be quality individuals with the skills necessary for living in the 21st century and to be able to cope with change effectively.

Keywords: Visionary Leadership, School Administrators, Iddhipāda Principles

บทนำ

การศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับชีวิตของทุกๆ คน และเป็นสิ่งที่ทุกคนแสวงหาองค์ความรู้เพื่อมาใช้ในการดำเนินชีวิต การทำงาน และการสร้างความสำเร็จให้กับชีวิตปฏิเสธไม่ได้ว่าการศึกษามีอิทธิพลต่อสังคมโลกในปัจจุบัน ต่างคนต่างแสวงหาหลักสูตร สถาบัน หรือสถานที่สำคัญเกี่ยวกับความรู้ต่างๆ อย่างจริงจัง และเป็นที่คาดหวังว่าจะค้นพบตัวตน ได้จากการศึกษาในสาขาหรือหลักสูตรนั้นๆ ด้วยเช่นกัน ระบบโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กระแสโลกาภิวัตน์ได้เข้ามาอิทธิพลต่อหลายๆ ประการในสังคม ไม่เว้นแต่ระบบการศึกษาที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก เพื่อก่อให้เกิดความทันสมัยในองค์ความรู้ และสอดคล้องต่อผู้ศึกษาและยังมีส่วนช่วยดึงดูดให้ผู้สนใจเข้ามาศึกษาและนำองค์ความรู้ไปใช้เพื่อเกิดประโยชน์ต่อไป (เอกกวีร์ พิทักษ์ธนชกุล, 2557) ดังนั้น การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเจริญรุ่งเรืองในปัจจุบันจึงมีความสำคัญ และเป็นสิ่งท้าทายผู้บริหารสถานศึกษาในการเร่งพัฒนาการจัดการศึกษาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ สิ่งสำคัญในการบริหารการเปลี่ยนแปลงในสถานศึกษา คือ ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารและกระบวนการบริหาร แนวคิดพื้นฐานการบริหารการศึกษาความหมายของการบริหาร ทฤษฎี การบริหาร ความหมายการบริหารสถานศึกษาวัตถุประสงค์การบริหารสถานศึกษา

ความสำคัญการบริหารสถานศึกษาและการบริหารและกระบวนการบริหารสถานศึกษา (สุวิมล โพธิ์กลิ่น, 2564)

ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ (visionary Leadership) มีความสำคัญการพัฒนาองค์กรต่างๆ เป็นคุณลักษณะของผู้นำที่สามารถถ่ายทอดวิสัยทัศน์ไปยังผู้ตาม ผู้นำจะต้องมีความสม่ำเสมอสามารถควบคุมอารมณ์ได้ในสถานการณ์วิกฤต เป็นผู้ที่ไว้วางใจได้ว่าจะทำในสิ่งที่ถูกต้อง เป็นผู้ที่มีศีลธรรม และมีจริยธรรมสูงหลีกเลี่ยงการใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน แต่จะประพฤติตนเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม และผู้นำจะต้องแสดงการอุทิศตัว หรือความผูกพันต่อเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ร่วมกัน แสดงความเชื่อมั่นให้เห็นความตั้งใจอย่าง แน่วแน่ว่าจะสามารถบรรลุเป้าหมายได้ ผู้นำจะช่วยให้ผู้ตามมองข้ามผลประโยชน์ของตนเพื่อวิสัยทัศน์ และการกิจขององค์กรรวมทั้งกระตุ้นผู้ตามให้มีความคิดสร้างสรรค์ รวมถึงผู้นำต้องมีบทบาทในการพัฒนาวิสัยทัศน์ที่จะนำทางเป้าประสงค์ขององค์กร และวิธีปฏิบัติการมีการติดต่อวิสัยทัศน์ และสื่อสารความหมายให้ ชัดเจนทำให้เกิดจิตวิญญาณแห่งความเป็นทีม (Team Spirit) ความกระตือรือร้น การมองโลกในแง่ดี ความผูกพันต่อเป้าประสงค์วิสัยทัศน์ร่วมและการเชื่อมต่อภายในกลุ่มงาน และองค์กร ซึ่งประกอบด้วย การติดต่อสื่อสารวิสัยทัศน์ใช้สัญลักษณ์ ที่จะเน้นย้ำความพยายามของผู้ตาม และการเป็นแบบอย่างของพฤติกรรมที่เหมาะสม (Bass, B.M. and Riggio, 2006) อันประกอบไปด้วย 2 ประการ คือ 1) การสร้างวิสัยทัศน์ (formulating) การบอกถึงสภาพปัจจุบันและสภาพที่ต้องการจะเป็นในอนาคตจากวิสัยทัศน์ที่สร้างขึ้น และ 2) การปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ (implementing) กระบวนการนำวิสัยทัศน์เชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติจริง โดยนำเอาคุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์มาบูรณาการเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยใช้หลักอิทธิบาท 4 คือ 1) ฉันทะ มีใจรัก ทำงานด้วยใจรักงาน 2) วิริยะ พากเพียรทำ รักแล้วต้องขยัน 3) จิตตะ จดจำ จ่อจิต หมายความว่า ทำอะไรก็ตามให้เจาะลงไป ปักใจลงไปในเรื่องนั้นอย่างลึกซึ้ง อย่างมุ่งมั่น อย่างจริงจัง และอย่างทุ่มเท 4) วิมังสา วินิจจัย การวิเคราะห์ สังเคราะห์สร้างสรรค์พัฒนา เพื่อให้สอดคล้องกับทางการศึกษาในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี เป็นต้น

บทความนี้จะนำเสนอภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ตามหลักอิทธิบาท 4 กับการศึกษายุคปัจจุบัน ประกอบด้วย 1) ฉันทะ ความพอใจรักในงาน 2) วิริยะ ความขยันพากเพียรทำ 3) จิตตะ ความเอาใจใส่ในงานที่ทำ และ 4) วิมังสา ความไตร่ตรอง ตรวจสอบในงานนั้นๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางในการบริหารสถานศึกษาที่มีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกลบนพื้นฐานของศีลธรรมจริยธรรมตามวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนไทยที่ได้รับการกล่อมเกลามาจากคำสอนของพระพุทธศาสนาและเพื่อมุ่งให้บุคลากรในสถานศึกษาปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ รวมถึงกล้าที่จะทดลองอะไรใหม่ๆ ล้วนเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้องค์กรสถานศึกษาพัฒนาและอยู่รอดในยุคการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันต่อไป

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์

ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ (visionary Leadership) มีความสำคัญการพัฒนาองค์กรเป็นคุณลักษณะของผู้นำที่พึงมีในการรู้จักและเข้าใจสภาพการณ์ขององค์กรเป็นอย่างดี สามารถกำหนดบทบาทและทิศทางขององค์กรได้อย่างชัดเจน ซึ่งมีนักศึกษานักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ไว้อย่างหลากหลาย ได้แก่ ความสามารถของผู้นำในการสร้างและสื่อสารวิสัยทัศน์ในอนาคตขององค์กร โดยชี้ให้เห็นว่าองค์กรจะเจริญเติบโตและมีสภาพที่ดีขึ้นจากปัจจุบันอย่างน่าเชื่อถือ น่าสนใจ และมีความเป็นไปได้จริง วิสัยทัศน์เช่นนี้หากได้รับการเลือกและปฏิบัติอย่างเหมาะสมจะเป็นพลังขับเคลื่อนต่อการสร้างอนาคตของ

องค์กร ซึ่งในกระบวนการนี้ ทักษะพรสวรรค์และทรัพยากรจะถูกนำมาใช้ไปอย่างเต็มที่เพื่อทำให้วิสัยทัศน์ปรากฏเป็นจริง ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์จะแสดงถึงความสามารถของผู้นำในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม (envision) เพื่อที่จะเชื่อมต่อภาพแห่งความปรารถนาขององค์กรไปสู่อนาคตที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้นั้นโดยที่ผู้นำจะต้องเสริมพลังให้แก่ผู้ตาม เพื่อที่จะทำให้พวกเขามีส่วนร่วมกำหนดวิสัยทัศน์ได้อีกด้วย โดยพื้นฐานแล้ววิสัยทัศน์ (visioning) หรือวิสัยทัศน์ของภาวะผู้นำ (leadership vision) นั้นประกอบไปด้วยขั้นตอน 3 ขั้นตอนที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนคือการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม (envisioning) การวาดมโนภาพ (imaging) และวิสัยทัศน์ย่อย (sub-visioning) (Robbins, 2003) หรือความสามารถของผู้นำ ในการกำหนดวิสัยทัศน์อย่างชัดเจน โดยการกระตุ้นให้ผู้ตามมีความคิดสร้างสรรค์ คิดนอกกรอบสามารถสื่อสารถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารได้อย่างชัดเจน สนับสนุนส่งเสริมให้มีการพัฒนาศักยภาพผู้ตามอย่างต่อเนื่อง มีการสร้างเครือข่ายและสร้างนวัตกรรม (Keller, 1992) หรืออาจกล่าวว่า ความสามารถของผู้นำในการสร้างวิสัยทัศน์ (formulating) กำหนดทิศทางและเป้าหมายเพื่อสร้างอนาคตขององค์กร กระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และคิดนอกกรอบในการทำงาน มีการเผยแพร่วิสัยทัศน์ (articulating) โดยการโน้มน้าว จูงใจให้บุคลากรยึดมั่นและร่วมสานฝันต่อวิสัยทัศน์ขององค์กร สามารถสื่อสารวิสัยทัศน์อย่างชัดเจน มีการปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ (implementing) โดยการส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ กระตุ้นการทำงานเป็นทีม กระตุ้นให้บุคลากรได้ใช้ศักยภาพในการทำงานอย่างเต็มความสามารถ โดยมุ่งเน้นการกระจายและเพิ่มอำนาจแก่บุคลากร และการเป็นแบบอย่างที่ดี (role mode) มีความซื่อสัตย์และยึดมั่นสิ่งที่ถูกต้องในการทำงาน มีการประพฤติตนดี ปฏิบัติตามมาตรฐานคุณธรรมและจริยธรรม (นิภัณฑล ลั่นเหลือ, 2554)

สรุปได้ว่า ความหมายของภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ เป็นพฤติกรรมของผู้นำที่แสดงให้เห็นถึงทักษะการตัดสินใจ และมีวิธีการกระตุ้นให้สมาชิกคิดสร้างสรรค์ คิดนอกกรอบ คิดริเริ่ม และคิดเชิงบวก เกี่ยวกับภาพอนาคตขององค์กร และการเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้นำให้สมาชิกศรัทธาและไว้วางใจ รวมถึงการโน้มน้าว จูงใจให้สมาชิกยอมรับและยินดีร่วมปฏิบัติตาม เพื่อนำไปสู่การกำหนดเป็นเป้าหมายหรือทิศทางหลักและผลสำเร็จขององค์กร

องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์

ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์เป็นพฤติกรรมของผู้นำที่แสดงให้เห็นถึงทักษะการตัดสินใจ และมีวิธีการกระตุ้นให้สมาชิกคิดสร้างสรรค์ คิดนอกกรอบ คิดริเริ่ม และคิดเชิงบวก เกี่ยวกับภาพอนาคตขององค์กร ซึ่งนักการศึกษาได้กล่าวถึงองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ ไว้หลากหลาย ได้แก่ ผู้นำจะต้องมีความสามารถในการสื่อสารเพื่อให้เกิดวิสัยทัศน์ร่วม (share vision) แล้วให้อำนาจการตัดสินใจแก่ผู้ตาม (empowered) เพื่อให้สมาชิกสามารถนำวิสัยทัศน์ร่วมสู่การปฏิบัติให้เป็นจริง สามารถยกเป็นองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ที่สำคัญ ประกอบด้วย 1) การสร้างวิสัยทัศน์ (formulating) 2) การปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ (implementing) 3) การมอบอำนาจ (empowerment) 4) การคิดเชิงกลยุทธ์ (strategic thinking) 5) ความคิดสร้างสรรค์ (creative) 6) ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (change agent) และ 7) การยึดมั่นในอุดมการณ์ (idealized) (Westley, F. & Mintzberg, 1989) หรือ ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การสร้างวิสัยทัศน์ (formulating) และ 2) การปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ (implementing) (Braun, 1991) หรือ องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ ของผู้บริหารโรงเรียน ประกอบด้วย 1) การสร้างวิสัยทัศน์เป็นการบอกถึงสภาพปัจจุบันและสภาพที่ต้องการจะเป็นในอนาคตจากวิสัยทัศน์ที่สร้างขึ้น ทุกสิ่งใน

โรงเรียนต้องสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ ทั้งเป้าหมาย กลยุทธ์เพื่อให้ประสบความสำเร็จตามความมุ่งหวัง 2) การปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ เป็นกระบวนการที่จะทำให้วิสัยทัศน์กลายเป็นจริงในการนำวิสัยทัศน์มาสู่การปฏิบัติ กำหนดเป็นเป้าหมาย แผนยุทธศาสตร์ และกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ และเป็นการรับผิดชอบต่อวิสัยทัศน์ นั่นคือ ผู้บริหารต้องดำเนินการตามแผนหรือปฏิบัติตามกระบวนการ เป็นวงจรอย่างต่อเนื่องไปเรื่อยๆ จนกว่าจะประสบความสำเร็จตามวิสัยทัศน์ (Fisher, 1991) หรือคุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารโรงเรียนประกอบด้วย 1) การสร้างวิสัยทัศน์ ผู้บริหารโรงเรียนต้องเตรียมและใช้แหล่งข้อมูลต่างๆ เพื่อให้มีข้อมูลข่าวสารให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ จากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย ตามความจำเป็น โดยได้เสนอขั้นตอนที่จะนำไปสู่การสร้างวิสัยทัศน์ ได้แก่ วิเคราะห์สภาพแวดล้อม วิเคราะห์องค์กร กำหนดทักษะที่จำเป็นในการดำเนินงานให้สำเร็จ ประเมินปัญหาและโอกาสที่เอื้ออำนวย ประเมิน และตัดสินใจเลือก ทั้งนี้โดยใช้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจอย่างถูกต้องว่า ปัจจุบันโรงเรียนมีสภาพเป็นอย่างไรและต้องการให้เป็นอย่างไรในอนาคต 2) การปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ เป็นการนำวิสัยทัศน์เชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติจริงโดยวิธีการแปลงวิสัยทัศน์ของตนเองไปสู่นโยบาย แผนกลยุทธ์ แผนงาน โครงการ และกิจกรรมของโรงเรียนให้เกิดขึ้นจริงในอนาคต

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ เป็นพฤติกรรมของผู้นำที่แสดงให้เห็นถึงทักษะการตัดสินใจ เพื่อนำไปสู่การกำหนดเป็นเป้าหมายหรือทิศทางหลักและผลสำเร็จขององค์กร มีองค์ประกอบ 2 ประการ คือ 1) การสร้างวิสัยทัศน์ (formulating) การบอกถึงสภาพปัจจุบันและสภาพที่ต้องการจะเป็นในอนาคตจากวิสัยทัศน์ที่สร้างขึ้น และ 2) การปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ (implementing) กระบวนการนำวิสัยทัศน์เชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติจริง

หลักอิทธิบาท 4

อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ผู้นำไปประพฤติปฏิบัติประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการทำงาน ดังพุทธพจน์ที่ทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วย ฉันทสมาธิ ปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะและความเพียรสร้างสรรค์) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วย วิริยสมาธิ ปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะและความเพียรสร้างสรรค์) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วย จิตตสมาธิ ปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะและความเพียรสร้างสรรค์) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วย ตัณห์สมาธิ ปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากตัณหาและความเพียรสร้างสรรค์) (ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) 13/247/292) นักวิชาการและนักการศึกษาได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของหลักอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย อิทธิบาท 4 คือ 1) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป 2) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง 3) จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตผูกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ 4) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผลคิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2546) หรือ อิทธิบาท แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วยสิ่งที่ เรียกว่า อิทธิบาท มี 4 คือ 1) ฉันทะ คือ ความพอใจ ในฐานะเป็นสิ่งที่ตนถือว่าดีที่สุดในที่มนุษย์เราควรจะได้ข้อนี้เป็นกำลังใจอันแรกที่ทำให้เกิดคุณธรรมข้อต่อไปทุกข้อ 2) วิริยะ คือความพากเพียร คือ การกระทำที่ติดต่อกันไม่ขาดตอนเป็นระยะยาวจนประสบ

ความสำเร็จ คำนี้มีความหมายของความกล้าหาญ เจืออยู่ด้วยส่วนหนึ่ง 3) จิตตะ คือความไม่ทอดทิ้งสิ่งนั้นไป จากความรู้สึกของตัว ทำสิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์นั้นให้เด่นชัดอยู่ในใจเสมอ คำนี้รวมความหมายของคำว่า สมาธิ อยู่ด้วยอย่างเต็มที่ 4) วิมังสา คือความสอดส่องในเหตุและผลแห่งความสำเร็จเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปตลอดเวลา คำนี้รวมความหมายของคำว่าปัญญาไว้อย่างเต็มที่ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), 2551) หรืออธิบายว่า อิทธิบาท แยกออกเป็นอิทธิ แปลว่า ความสำเร็จ บาทแปลว่า ฐาน เจริญงดง ดังนั้นอิทธิบาท จึงแปลว่ารากฐานแห่งความสำเร็จ ซึ่งมี 4 อย่างคือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา (พุทธทาสภิกขุ, 2537)

สรุปได้ว่า ความหมายของหลักอิทธิบาท 4 คือหลักธรรมที่เป็นฐานหรือหนทางนำไปสู่ความสำเร็จ เป็นหนึ่งในคุณธรรมที่ควรปลูกฝังให้มีขึ้นในจิตใจและพัฒนาให้เจริญงอกงามจนกลายเป็นมโนธรรม นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย 4 ประการ ได้แก่ 1) ฉันทะ คือ มีใจรัก ทำงานด้วยใจรักงาน 2) วิริยะ คือ พากเพียรทำ รักแล้วต้องขยัน ความขยันคือ ภาวปฏิบัติของการความรักความรักในงานจะทำให้เรารู้ว่าควรทำงานอะไร ส่วนความขยันจะทำให้งานนั้นก้าวไปสู่ความสำเร็จ การทำงานถ้าขาดความขยันความขยันความขำนาญก็จะไม่เกิด 3) จิตตะ คือจดจำจ่อจิต หมายความว่า ทำอะไรก็ตามให้เจาะลงไป ปักใจลงไปในเรื่องนั้นอย่างลึกซึ้งอย่างมุ่งมั่น อย่างจริงจัง และอย่างทุ่มเท ใครก็ตามที่ทำงานด้วยการเอาใจจดจ่ออยู่กับงานนั้น คนนั้นจะประสบความสำเร็จ 4) วิมังสา คือวินิจจัย ได้แก่ การวิเคราะห์ สังเคราะห์สร้างสรรค์ พัฒนานั่นเอง เมื่อเราทำงานอะไรก็ตาม ให้พิจารณาวิเคราะห์สร้างสรรค์พัฒนา

ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ตามหลักอิทธิบาท 4 กับการศึกษายุคปัจจุบัน

การศึกษาเป็นหนึ่งในรากฐานสำคัญเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คน ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมโดยรวมให้ดีขึ้น จึงไม่น่าแปลกที่ทุกองค์การทั้งในระดับโลก ระดับประเทศ และระดับท้องถิ่น ต่างเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนเรื่องการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการจึงมีการจัดการบริหารการศึกษา ที่มีเป้าหมายชัดเจนเพื่อให้ระบบการศึกษาของไทยมีมาตรฐาน มีทิศทางในทางที่ดี มีคุณภาพ ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมต่างๆ รัฐบาลจึงต้องมิกวข้องบังคับเกี่ยวกับการศึกษาออกมาอย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้ปกครองจะต้องนำบุตรหลานของท่านไปเข้าเรียน คือการกำหนดภาคบังคับที่ประเทศไทยกำหนด (ศิรินทรา กลักโพธิ์, 2555) ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลสำคัญที่มีหน้าที่ในการขับเคลื่อนกระบวนการการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ดังนั้นภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งเป็นความสามารถของผู้นำ ในการกำหนดวิสัยทัศน์อย่างชัดเจน โดยการกระตุ้นให้ผู้ตามมีความคิดสร้างสรรค์ คิดนอกกรอบสามารถสื่อสารถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารได้อย่างชัดเจน สนับสนุนส่งเสริมให้มีการพัฒนาศักยภาพผู้ตามอย่างต่อเนื่อง โดยนำมาพัฒนาบูรณาการกับหลักอิทธิบาท 4 อันประกอบไปด้วย

1. ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ตามหลักอิทธิบาท 4 กับการศึกษายุคปัจจุบัน ด้านฉันทะ ความพอใจ ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความสามารถในการบริหารสถานศึกษา โดยมีความพึงพอใจในวิสัยทัศน์ ทักษะการตัดสินใจ และมีวิริยะกระตุ้นให้สมาชิกคิดสร้างสรรค์ คิดนอกกรอบ คิดริเริ่ม และคิดเชิงบวก เกี่ยวกับภาพอนาคตขององค์กรในการจัดการศึกษา โดยเน้นให้เด็กเป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข มีคุณธรรม อาศัยการสอนที่หลากหลายให้เหมาะสมกับศักยภาพของผู้เรียนเกิดการบูรณาการวิชาต่างๆ เข้าด้วยกันเป็นสหวิทยาการเพื่อให้นักเรียนสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความต้องการของผู้เรียน และชุมชนท้องถิ่นมากที่สุด และเพื่อความคล่องตัวในการบริหารจัดการเป็นต้น

2. ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ตามหลักอภิปาฐ 4 กับการศึกษายุคปัจจุบัน ด้านวิริยะ ความพากเพียร ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์แล้วควรนำกระบวนการวิสัยทัศน์เชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติจริงอย่างพากเพียร ทั้งการกำหนดเป็นเป้าหมาย แผนยุทธศาสตร์ และกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ และเป็นการรับผิดชอบต่อวิสัยทัศน์ พัฒนาครูที่มีอยู่ให้มีความรู้ด้านเทคโนโลยีพร้อมที่จะเรียนรู้และสอนเด็กและเยาวชนได้อย่างมีคุณภาพ ในสถานการณ์ปัจจุบันสถานศึกษาทุกแห่งจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสาร การเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศ การค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งต่างๆ ทั้งภายในและต่างประเทศ

3. ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ตามหลักอภิปาฐ 4 กับการศึกษายุคปัจจุบัน ด้านจิตตะความเอาใจใส่ ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ เป็นพฤติกรรมของผู้บริหารที่แสดงให้เห็นถึงการเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้นำให้สมาชิกศรัทธาและไว้วางใจ เป็นการบริหารงานอย่างมีศาสตร์และศิลป์ด้วยความเอาใจใส่ต่อบุคลากรอย่างเป็นธรรมชาติ มีความเป็นสัมพันธที่ดี และมีความสำเร็จได้สูงขึ้น และสิ่งสำคัญคือการสอนที่ปลูกฝังเยาวชนของชาติให้ได้เรียนรู้จารีตประเพณีและวัฒนธรรมที่ถูกต้อง มีคุณธรรมและจริยธรรมให้มาก เพื่อสอดคล้องและสัมพันธ์กับระบบการศึกษาของไทยที่ถูกจัดระเบียบขึ้นมาใหม่ ให้มีความทันสมัยมากขึ้น

4. ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ตามหลักอภิปาฐ 4 กับการศึกษายุคปัจจุบัน ด้านวิมังสา ความสอดส่อง ในเหตุและผลแห่งความสำเร็จ ผู้บริหารสถานศึกษาที่รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล และวิเคราะห์สิ่งต่างๆ อย่างถี่ถ้วนโดยไม่ประมาทหรือปรุงแต่งตามความต้องการของตน ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำด้านนี้จะสามารถรับรู้ความจริงด้วยวิสัยทัศน์กว้างไกล แก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และพัฒนาปัญญาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เท่าทันกับยุคปฏิรูปการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีความรู้ ความสามารถในการบริหาร จัดการ มีวิสัยทัศน์ในการบริหารการศึกษาให้ทันสมัยกับการเปลี่ยนแปลง มีภาวะผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์เป็นที่ยอมรับ เพื่อนำไปสู่การปฏิรูปการเรียนรู้ให้ผู้เรียนทุกคนมีความรู้ ความสามารถ บุคลิกลักษณะ และคุณสมบัติตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างแท้จริง

บทสรุป

ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ เป็นพฤติกรรมของผู้นำที่แสดงให้เห็นถึงทักษะการตัดสินใจ และมีวิธีกระตุ้นให้สมาชิกคิดสร้างสรรค์ คิดนอกกรอบ คิดริเริ่ม และคิดเชิงบวก เกี่ยวกับภาพอนาคตขององค์กร และการเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้นำให้สมาชิกศรัทธาและไว้วางใจ รวมถึงการโน้มน้าว จูงใจ ให้สมาชิกยอมรับและยินดีร่วมปฏิบัติตาม เพื่อนำไปสู่การกำหนดเป็นเป้าหมายหรือทิศทางหลักและผลสำเร็จขององค์กร มีองค์ประกอบ 2 ประการ คือ 1) การสร้างวิสัยทัศน์ (formulating) การบอกถึงสภาพปัจจุบันและสภาพที่ต้องการจะเป็นในอนาคตจากวิสัยทัศน์ที่สร้างขึ้น และ 2) การปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ (implementing) กระบวนการนำวิสัยทัศน์เชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติจริง เมื่อนำมาบูรณาการเข้ากับหลักอภิปาฐ 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมนำไปสู่ความสำเร็จ เป็นหนึ่งในคุณธรรมที่ควรปลูกฝังให้มีขึ้นในจิตใจและพัฒนาให้เจริญงอกงาม 4 ประการ ได้แก่ 1) ฉันทะ มีใจรัก ทำงานด้วยใจรักงาน 2) วิริยะ พากเพียรทำ รักแล้วต้องขยัน 3) จิตตะ จดจำ จ่อจิต หมายความว่า ทำอะไรก็ตามให้เจาะลงไป ปักใจลงไปในสิ่งนั้นอย่างลึกซึ้งอย่างมุ่งมั่นอย่างจริงจัง และอย่างทุ่มเท 4) วิมังสา วินิจจิจัย การวิเคราะห์สังเคราะห์สร้างสรรค์พัฒนา ดังนั้น บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผลให้เกิดการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบเพื่อการปฏิรูปการศึกษาที่จะต้องบริหารอย่างมีวิสัยทัศน์ มีลักษณะของผู้นำแบบประชาธิปไตย จะให้ความสำคัญ ให้เกียรติและเคารพ ในศักดิ์ศรีของร่วมงาน ยอมรับและเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานแสดงความคิดเห็นร่วมแก้ปัญหาและร่วมตัดสินใจ มีความเชื่อมั่น เห็นคุณค่าของ

ตนเองและผู้ร่วมงาน ซื่อสัตย์ จริงใจ มีความสามารถกระตุ้น และจูงใจให้เกิดความรักและความผูกพันในโรงเรียนบนพื้นฐานตามวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนไทยที่ได้รับการกล่อมเกลาจากคำสอนของพระพุทธศาสนา ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ตามหลักอิทธิบาท 4 กับการศึกษายุคปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- นิกัญชลาลันเหลือ. (2554). โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. คุษณินพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมจิตโต). (2551). ทำอย่างไรจึงเรียนเก่ง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2537). การทำงานที่เป็นสุข. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนาผล. (2567). การเรียนรู้ในโลก VUCA สู่ Social Quotient. แหล่งที่มา http://www.curriculumandlearning.com/upload/Books/VUCA_1573117164.pdf สืบค้นเมื่อ 12 ก.พ. 2566.
- ศิรินทรา กลักโพธิ์. (2555). การศึกษาไทยในอนาคต. แหล่งที่มา <https://www.gotoknow.org/posts/479616> สืบค้นเมื่อ 11 ก.พ. 2566.
- สุวิมล โพธิ์กลิ่น. (2564). นวัตกรรมการบริหารสถานศึกษายุคใหม่. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์. 6(3). 978.

- เอกกวีร์ พัทธชัยนัชกุล. (2567). การศึกษาในโลกยุคปัจจุบัน. แหล่งที่มา [https://www.stou.ac.th/study/sumrit/1-58\(500\)/page9-1-58\(500\).html](https://www.stou.ac.th/study/sumrit/1-58(500)/page9-1-58(500).html) สืบค้นเมื่อ 12 ธ.ค. 2566.
- Bass, B.M. & Riggio, R. E. (2006). **Transformational Leadership**. 2 nd ed. Mahwah, N.J: Lawrence Erlbaum Associates.
- Braun, J. B. (1991). An analysis of principal leadership vision and its relationship to school climate. **Dissertations Abstracts International**. 52(4). 25.
- Fisher, K. (1993). **Leading self-directed work teams**. New York: McGraw-Hill Education.
- Keller, R. (1992). Transformational leadership and the performance of research and development project groups. **The Journal of Management**. 18(3). 19.
- Robbins, S. P. (2003). **Organizational behavior: Concepts, controversies, applications**. 10th ed. Hoboken: Prentice Hall.
- Westley, F. & Mintzberg, H. 1989). Visionary leadership and strategic management. **The Strategic Management Journal**. 10(1). 98.